

СОЦІАЛЬНА ЗРІЛІСТЬ В РЕКУРСИВНІЙ ПРИЗМІ ЖИТТЯ

Омельчук Олександр

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

omelchukoleksander@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0580-5409>

Мета. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню соціальної зрілості у фокусі рекурсивної складності інтерпретації соціальних явищ. Метою презентованого матеріалу є теоретичне обґрунтування феномену соціальної зрілості як рекурсії розгортання життя у багатовимірності взаємозалежних соціально-психологічних явищ, які комплексно визначають зміст розвитку суспільства.

Методи. В основу покладено теоретико-методологічний аналіз проблеми із застосуванням якісної інтерпретації комплексних процедур бібліографічного та емпіричного огляду.

Результати. В основу теоретичної експлікації природи соціальної зрілості покладено рекурсивний підхід філософської доктрини «складного мислення» Е. Морена, що розвиває принципи регуляції в категоріях самовідтворення і саморегуляції. Зазначено, що рекурсія соціальної зрілості моделює багатовимірність та взаємозалежність її структурних компонентів (вроджена адаптивність, життєстійкість, відкритість досвіду, відповідальність, життєві цінності та самоефективність). Презентовано рекурсивну структурно-функціональну організацію соціальної зрілості особистості та наголошено на голограмній природі функціонального вияву її структурних компонентів. Розглянуто функціональні маркери взаємозумовленості структурних компонентів (конструктивне самозбереження, залучення копінг-поведінки, визначення психологічної суверенності, прояву позитивного мислення та досягнення акме-потенціалу), які охоплюють соціальну адаптованість людини та інтегрують психологічні кластери норми соціальної дозрівання / зрілості.

Висновки. У висновках зазначено, що запропонований рекурсивний підхід до вивчення соціальної зрілості повністю виправдовує характеристики самопродуктивності і саморегуляції в її структурно-функціональній організації. А також окреслено широкі перспективи проведення досліджень соціальної зрілості особистості з урахуванням рекурсивного розгортання життя щодо виявлення мотиваційної, емоційної та аксіологічної синергії ефективної соціалізації.

Ключові слова: соціальна зрілість, рекурсія, вроджена адаптивність, життєстійкість, відкритість досвіду, відповідальність, життєві цінності, самоефективність, особистість.

Oleksandr Omelchuk. Social maturity in the recursive prism of life.

Purpose. The article is devoted to social maturity theoretical justification in the focus of the recursive complexity of the social phenomena interpretation. The purpose of the review is the theoretical substantiation of the social maturity phenomenon as a recursion of life in the multidimensionality of interdependent socio-psychological phenomena that comprehensively determine the content of society's development.

Methods. The research basis is the theoretical and methodological analysis of the problem with the use of qualitative interpretation of complex procedures of bibliographic and empirical review.

Results. The theoretical explanation of social maturity nature is based on the recursive approach of "complex thinking" by E. Moren philosophical doctrine, which develops the regulation principles in self-reproduction and self-regulation categories. It is noted that the social maturity recursion models the multidimensionality and interdependence of its structural components (innate adaptability, resilience, openness to experience, responsibility, life values, and self-efficacy). The recursive structural-functional organization of the individual's social maturity is presented and the holographic nature of the functional manifestation of its structural components is emphasized. Functional markers of structural components interdependence (constructive self-preservation, involvement of coping behavior, determination of psychological sovereignty, manifestation of positive thinking and achievement of acme-potential) are considered, which cover the person's social adaptability and integrate psychological clusters of social maturation norms.

Conclusions. The recursive approach to the social maturity study fully justifies the self-productivity and self-regulation characteristics in its structural and functional organization. The broad perspectives of conducting research on individual's social maturity are outlined, taking into account the recursive unfolding of life in order to identify the motivational, emotional and axiological synergy of effective socialization.

Key words: social maturity, recursion, innate adaptability, resilience, openness to experience, responsibility, life values, self-efficacy, personality.

Вступ. Проблема соціальної зрілості займає одну з перших сходинок актуальних ділянок теоретико-емпіричного вивчення в психології, залишаючись однією з найскладніших і найбільш дискусійних. На фоні багаточисельних досліджень соціальної зрілості у різноманітних її атрибутивних ознаках в різних прикладних сферах, нами вже неодноразово зазначалося, що саме проблема соціальної зрілості є тією базовою характеристикою, яка актуалізує особистісні

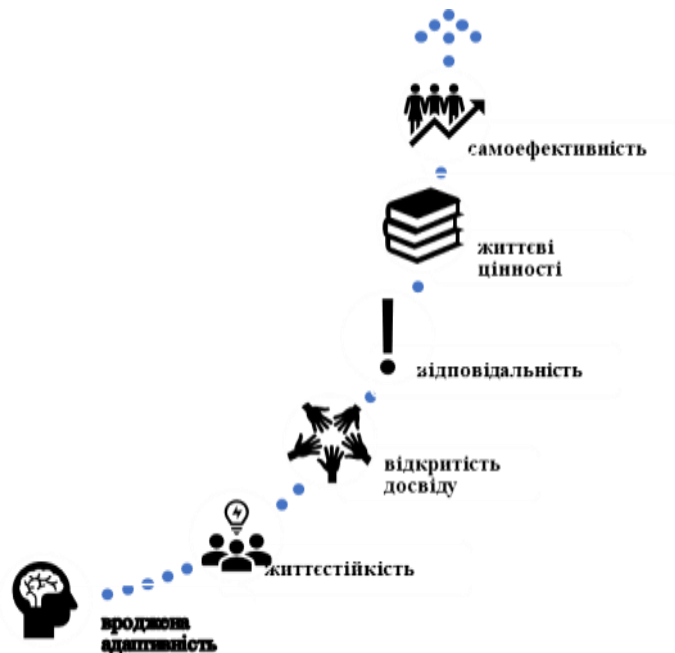
резерви адекватного психічного реагування на травматичну реальність. В нашому випадку сьогодення, йдеться про умови воєнного стану, тому видається за необхідність психологічна деталізація прояву соціальної зрілості в ході розгортання життя людини в різних умовах існування. В свій час, обґрунтовуючи свій «метод пізнання складного мислення», Е. Морін наголошував, що не існує алгоритму чи програми пізнання, а метод не якась конкретна програма, а загальна стратегія дослідження та дії: «... це означає, що метод визначає лише загальні спрямування пошуку, створює певні маяки для пізнавальної та практичної діяльності, яка розгортається кожен раз у відповідності з особистісними світоглядними та дослідницькими установками та конкретним досвідом того, хто його застосовує» (Morin, 2011 : 19). Взявши за основу філософську доктрину Е. Морена, спробуємо розглянути феномен соціальної зрілості відповідно до його базового принципу організаційної рекурсії, який « ... є процесом, у якому продукти та ефекти є водночас причинами та виробниками того, що їх виробляє» (Morin, 2011 : 74).

Метою презентованого матеріалу є теоретичне обґрунтування феномену соціальної зрілості як рекурсії розгортання життя у багатовимірності взаємозалежних соціально-психологічних явищ, які комплексно визначають зміст розвитку суспільства.

Методи та процедура дослідження. Зазначимо, що в основу покладено теоретико-методологічний аналіз проблеми із застосуванням якісної інтерпретації комплексних процедур бібліографічного та емпіричного огляду.

Обговорення результатів. Визначаючи актуальність теми і цитуючи Е. Моріна, хотілося б насамперед підкреслити центральну лінію презентованого аналізу у фокусі багатовимірності феномену соціальної зрілості та взаємозалежності його складових компонентів, які рекурсивно відображають модель суспільства. Адже досить часто рівень розвитку світогляду, моралі, права, політики і культури суспільства визначає зміст соціальної зрілості, тим самим пробуджуючи у людини совість і відповідальність за результати своєї діяльності. Кажучи іншими словами – соціальна зрілість не існує як даність, а створюється в ході людських взаємодій в різних сферах суспільства і в різних умовах, і, досить часто важко провести межу між цими сферами реалізації та окреслити зміст їх детермінаційного

впливу. І тільки за допомогою рекурсивного підходу можна зрозуміти інтегративну природу соціальної зрілості, адже між її складовими компонентами немає однозначного лінійного причинно-наслідкового зв'язку, а є рекурсія. Якщо елементарну схему набуття соціальної зрілості представити за причинно-наслідковим принципом, то це буде означати тільки трансформацію певної структурної організації на іншу (рис.1).

Рис. 1. Елементарна схема набуття соціальної зрілості особистості

З огляду базових положень розуміння феномену соціальної зрілості, представлених у персонологічних теоріях гуманістичного напрямку, сучасних вітчизняних досліджень, де феномен соціальної зрілості розглядається як здатність людини на певному віковому етапі розвитку до самостійності у судженнях і вчинках, саморегуляції, ціннісного переживання, відповідальності за себе, інших і соціальну ситуацію загалом (Вірна, 2019; Ірза, 2019; Меднікова, 2012; Шаповал, 2019 та ін.), та емпіричних доробків з аргументації структурного змісту соціальної зрілості в показниках її досягнення (Навгуліук, 2019; Palamarchuk, 2022; Семенів, 2019 та ін.), нами виокремлено такі узагальнені компоненти соціальної зрілості як: вроджена адаптивність, життєстійкість, відкритість досвіду, відповідальність, життєві цінності та самоефективність.

Ці компоненти дуже добре співвідносяться і, навіть, збігаються з діяльнісним компонентом структури особистості, тим самим демонструючи вектор формування соціальних знань, соціального

досвіду та соціальної культури від вроджених ознак до набутих соціальних ознак. Не зважаючи на зазначену елементарність формування соціальної зрілості, такий лінійний причинно-наслідковий зміст її структурної організації актуалізує методологічну проблематику її функціонування. А саме, йдеться про функціональні властивості морфологічної структури, які є незалежними від морфологічної (базової) будови та чинять суттєвий вплив на виокремлення власне функціональної структури. Разом з тим слід пам'ятати, що функціональна структура не може існувати і не існує в якості форми організації сама по собі, тобто поза предметом, вона існує предметно, і при цьому вимагає від предмету певної відповідності. Тобто між функціональною структурою і морфологічною структурою матеріалу в нормі завжди існує органічний зв'язок. Загалом в будь-якому об'єкті функціональна та морфологічна структура не можуть існувати окремо, так як вони пов'язані між собою. Таким чином структура певного соціального або культурного феномену не може існувати поза функціональних процесів відтворення діяльності, про що неодноразово наголошується у філософських оглядах з соціальної діалектики (Rosilawati, 2020).

Повертаючись до філософської доктрини «складного мислення» Е. Морена, історія становлення світогляду якого припадає на 60-ті роки через теорії «інформатики, кібернетики, теорії систем, концепції самоорганізації» (Morin, 2011 : 7), відразу виокремимо її базові концепти (протиріччя, безлад і рекурсія), за допомогою яких на думку автора можна отримати відповідь або абсолютну істину. З-поміж виокремлених принципів (системний (організаційний) принцип, голографічний принцип, принцип зворотного зв'язку, принцип авто-еко-організації (автономності/залежності)), особливої уваги заслуговує принцип організаційної рекурсії (або рекурсивної петлі), який розвиває принципи регуляції в категоріях самовідтворення і саморегуляції. За допомогою рекурсії є можливим розуміння того, що одновимірні конструкти за своєю природою фрагментовані, оскільки вони розуміють явища з причинно-наслідкової логіки. Прикладом цього якраз й може виступати соціальна зрілість, яка, якщо її розуміти в рамках цього фокусу, може розумітися лише як здатність реалізації людини як члена суспільства при виконанні нею певних соціальних ролей. На відміну від цього, циклічна причинність рекурсії сприяє з'ясуванню всіх

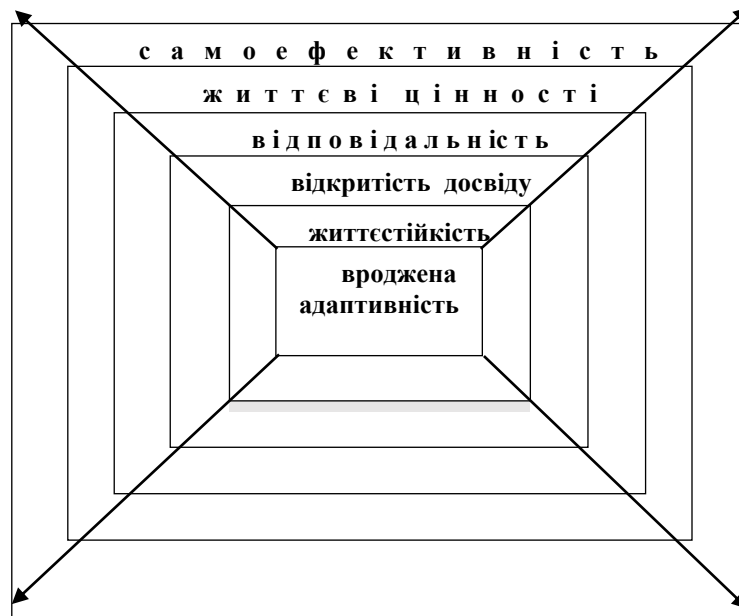
взаємопов'язаних факторів і багатовимірності соціальної зрілості, як-от таких її характеристик як соціальна відповідальність, сформований стійкий світогляд, моральна позиція стосовно суспільства й самого себе, здатність до рефлексії тощо.

Входячи в рекурсивну призму життя, яка змінює розміри явищ, зрозумілою є системна організація соціальної зрілості, яка функціонує за допомогою саморегулюючих процесів: «... причина і наслідок потрапляють у рекурсивну петлю, а саме причина діє на наслідок, а наслідок на причину, ... це своєрідний гомеостаз як сукупність процесів регуляції, що базуються на множинних зворотних зв'язках» (Morin, 2011 : 17). Рекурсія соціальної зрілості моделює багатовимірність та взаємозалежність її структурних компонентів. Цей фокус рекурсивно сприяє створенню суспільства, а суспільство, в свою чергу, конфігурально визначає межі соціального дозрівання, що фактично дає змогу з усією впевненістю констатувати, що яке суспільство, така й соціальна зрілість. Для розуміння ймовірних протиріч між автономією та залежністю людини, адже люди будують свою автономію в залежності від їх культури, що визначається їх соціальним середовищем, важливо враховувати людську самоекоорганізацію, яка характеризує автономну людину не тільки з боку її залежності від культури, але й з боку потреби і значущості для суспільства. «Найбільший вплив на розвиток автономії як потреби у самовизначенні надають такі предиктори як цілі в житті, виклик, самоефективність, самоприйняття, впевненість в собі, локус контролю життя, локус контролю Я» (Serdiuk, 2018 : 86).

В цьому контексті варто згадати розроблений екофасиліативний підхід П. Лушина, де він наполягає на введенні поняття «екопсихологічна фасилітація», у якому локалізовані «недирективне керування саморозвитком особистості», «процес толерування невизначеності», «створення атмосфери екологічного ставлення до дійсності», «рух смислів чи перехідних форм в умовах кризи», «підтримання ритму саморозвитку певної психічної чи соціальної екосистеми», які відповідають за створення такого соціального середовища, яке знімало би проблему дезінтеграції чи відчуження обох сторін взаємодії (Лушин, 2002). Як результат автор продукує інноваційні підходи з оволодіння базових навичок психолого-педагогічної фасилітації (Лушин, 2018). Прибічниця синергетичного підходу Т. Малкова, розкриває саморозвиток особистості як системну

якість проходження через кризи (точки біфуркації), що сприяє знаходженню траєкторії життєвого шляху (Малкова, 2020). С. Кузікова, визначаючи суб'єктні основи саморозвитку особистості, наголошує на динаміці саморозвитку як відкритої системи набуття особистістю якісно нових, «емерджентних» властивостей, а також нових форм зростання самосвідомості та різноманітності форм активності (Кузікова, 2020). Спільними ознаками наведених доробків є системні характеристики цілісності, структурності, ієрархічності, взаємозумовленості систем і середовища тощо.

Тому у нас усі підстави для теоретичного моделювання соціальної зрілості особистості у рекурсивному фокусі її розгортання (рис. 2).

Рис. 2. Рекурсивна структурно-функціональна організація соціальної зрілості особистості

Розглянемо послідовно базову морфологію соціальної зрілості. Першим компонентом виокремлено *врожену адаптивність* людини, що на фізіологічному рівні мобілізує підтримку гомеостаза, який забезпечує базові для людини функції життя (Leonard, 2018). Окрім того врожена адаптивність, яка знаходить вияв в індивідуальних психофізіологічних особливостях (характеру), емоційній чутливості, будові тіла (зовнішності), рівня здоров'я організму тощо поряд із рівнем освіти, культури та життєвого укладу людини визначає її якість життя. Недарма інстинкт вважають потужною складовою вроженої адаптивності людини і диференціює їх за ієрархічною важливістю на інстинкт самозбереження, інстинкт продовження роду,

альтруїстичний інстинкт, інстинкт дослідження, інстинкт свободи, інстинкт збереження гідності (Віговська, 2015). Саме домінуючі інстинкти формують систему індивідуальних установок і поведінкових стереотипів, які покладені в основу психологічної типології людини.

Другу позицію в структурній організації соціальної зрілості по праву займає *життєстійкість* людини, яка являє собою психологічну диспозицію переконань про себе, світ та відносини зі світом, та складається з таких компонентів як залученість (людина отримує задоволення від власної діяльності і переживає специфічне відчуття «всередині» життя (на протипагу відчуттю «бути поза життям»)), контроль (людина переконана, що боротьба може вплинути на результат діяльності і переживає відчуття власної значущості (на протипагу відчуттю власної безпорадності)) та прийняття ризику (людина переконана, що все, що відбувається з нею, сприяє її розвитку за рахунок знань позитивного чи то негативного досвіду та відповідно готова діяти за умов відсутності гарантій успіху (Maddi, 1998)). Важливо зазначити, що життєстійкість починає своє становлення в дитинстві (переважно у підлітковому віці), і переважно залежить від стосунків батьків з дітьми як-от прийняття і підтримка, любов і схвалення, які визначають зміст і динаміку розвитку компоненту залученості; для розвитку компоненту контролю важливою підтримка ініціативи дитини, її прагнення вирішувати складні задачі на межі своїх можливостей; а для розвитку прийняття ризику важливим є багатство вражень, мінливість та неоднозначність середовища.

Третім компонентом соціальної зрілості є *відкритість досвіду*, що пояснює зміст «гарного життя» за К. Роджерсом як процес вільного руху, обраний людським організмом та здатність переживати почуття й приймати їх як належні людині самій собі, без залучення психологічних захистів. Бути відкритим досвіду означає повністю довіряти своєму організму та прагнути жити сьогоднішнім і бути активним учасником життєвих процесів. Недарма К. Роджерс наголошував, що психологічно благополучна людина – це людина, яка перебуває в процесі руху, причому напрямок та особливості цього процесу несуперечливо обрані всім організмом людини (Столяренко, 2012). Це також є той самий «пропріум» за Г. Олпортом, що як властивість людини проявляється в позитивності, творчості,

прагненні до зростання та розвитку через сформованість пропріотичних функцій (відчуття власного тіла, відчуття самоідентичності, самоповаги, яке засноване на усвідомленні успішності в процесі досягнення різних цілей, свого образу, раціональне управління собою та пропріативне прагнення, що відображається в постановці та досяганні перспективних цілей і в процесі самовдосконалення); свободу, яка виражається у самовизначенні; проактивність або цілеспрямованість (Столяренко, 2012). Вважаємо, особистісна готовність до змін є потужним індикатором визначення відкритості новому досвіду у таких характеристиках людини як винахідливість, толерантність до невизначеності, сміливість, підприємливість, енергійність, впевненість в собі тощо.

Одним із визначальних компонентів соціальної зрілості є *відповідальність* як одна з найважливіших форм активності особистості, яка гармонійно пов'язана з ініціативою й обов'язком, та яка сприяє конструктивній взаємодії людини з соціумом і є умовою її інтеграції в суспільство. Відповідальне ставлення до своїх обов'язків, підкреслює сформованість соціальної компетентності особистості та розкриває усю палітру особистісних якостей самовдосконалення, самопізнання та самоконтролю. Відповідальність як психологічна властивість розпочинається з визнання автономії людини та сприйняття себе відповідальною за події у власному житті, а поступове розуміння соціальних обов'язків і готовності слідувати їм, знаходить відбиток у досягненні принципів моралі. Відповідальність в структурі соціальної зрілості це не тільки суб'єктна характеристика особистості, але й категорія етики і права, що відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особистості до суспільства (і навіть людства загалом), яке характеризується виконанням свого морального обов'язку і правових норм (Філософський, 2002). Загалом відповідальність являє собою здатність соціально зрілої людини співвідносити свої індивідуальні можливості, результати своїх дій з необхідними цілями і нормативами (Вірна&Іванашко, 2021).

Аксіологічна сфера соціальної зрілості презентована у її компоненті *життєвих цінностей*, які увібрали контекст розгортання людського життя крізь призму суспільних ідеалів та світоглядних моделей в свідомості людини. Життєві цінності як джерела індивідуальної мотивації формуються в процесі соціогенезу та є

іманентними регуляторами діяльності, завдяки яким людина не є пасивним об'єктом психічної активності, а активним суб'єктом, який здатен спроектувати власний рух до ціннісних ідеалів. Слідуючи думці З. Карпенко, життєві цінності можна розглядати як смислові утворення, які « ... задають ту теологічну перспективу, в світлі якої людина справджує своє існування, реалізує замисел самої себе як унікальної духовної істоти, пізнає і здійснює своє істинне покликання» (Карпенко З., 2018 : 23). Життєві цінності суттєво залежать від сформованої ідентифікації особистості на усіх рівнях її прояву від оцінювання власне себе самої до з'ясування особистісних меж «Я» і до визначення спрямованості та інтересу до інших людей. «Це потужний психологічний наратив історії людини (реконструкції життєвого досвіду) в ототожненні з нацією (історія, ритуали, література, історичні події тощо), у дотриманні традицій (набору практик, норм, цінностей, звичок тощо) та в уявленні про фундаментальний міф свого походження (як задоволення потреби в укоріненні за Е. Фромом). Саме цей наратив й є тим психологічним ресурсом адекватної оцінки власних здібностей, можливостей і стратегій подолання різноманітних труднощів» (Вірна, 2022 : 45).

Завершальним компонентом у запропонованій нами структурній організації соціальної зрілості є *самоефективність*, яку А. Бандура розумів як відчуття власної компетентності та ефективності, а також уміння людей усвідомлювати свої здібності та вибудовувати поведінку, яка б відповідала специфічній задачі або ситуації майбутнього (Столяренко, 2012). Самоефективність знаходить свій прояв у таких соціально-психологічних конструктах як успішність і компетентність особистості, Я-концепція особистості, активність, самореалізація та самоздійснення особистості. Внутрішній фон цього психологічного феномену зумовлений мотиваційними тенденціями діяльності і поведінки в ознаках каузальної атрибуції, мотивації ризикового вибору, соціального контролю і досягнення особистості. Загалом, як зазначає О. Кревська, психологічний феномен самоефективності особистості, який представляє собою важливу особистісну характеристику, що переважно проявляється як прийняття відповідальності за соціальні наслідки своєї поведінки, а також у вірі у власні можливості справитися із поставленими перед людиною завданнями і труднощами, базується на ідеях позитивної природи людини та її моральних ідеалів, що є вкрай необхідним для

сучасного українського суспільства (Кревська, 2017).

Резюмуючи щодо рекурсивної організації структури соціальної зрілості особистості, зазначимо, що психологічні конструкти (продукти) рекурсивного процесу визначення соціальної зрілості характеризуються самопродуктивністю та самоорганізованою динамікою, а отже це означає, що вони є взаємозалежними та підлягають змінюванню. Тобто якщо соціальну зрілість загалом розглядати як індивідуальну характеристику, яка набувається в процесі соціалізації та є її кінцевим продуктом, то діалектично це виглядає як «взаємозв'язок частини і цілого». Намагаючись зрозуміти взаємозв'язок і взаємозалежність між суспільством (цілим / частиною) та особистістю (частиною / цілим), а також складність цього діалогу в конструюванні соціальної зрілості, стає зрозумілим, що виокремлені структурні компоненти (вроджена адаптивність, життєстійкість, відкритість досвіду, відповідальність, життєві цінності та самоефективність) не є фрагментарними, а мають голограмну природу, і «... як голограма, кожна частина якої містить практично всю інформацію про зображений об'єкт, у складній організації може виступати не тільки як частина в цілому, але й як ціле в частині» (Morin&Ciurana, 2003 : 34). Саме з цього приводу в одній з праць з вивчення соціальної зрілості й наголошено, що «модель соціальної зрілості передбачає здатність її носія успішно функціонувати, займатися суспільно корисною діяльністю та об'єднуватися із собі подібними, бути носієм системи та її представником» (Greenberger&Sorensen, 1974 : 332). У цьому сенсі люди існують не самі по собі, вони існують лише у взаємозв'язку з іншими в заданій системі. Автономність системи визначається змістом її функціонування, як-от ініціативна участь у суспільно значущій діяльності, самовираження в пізнанні, діяльності та спілкуванні, усвідомленні внутрішніх змін тощо. Щоб зберегти свою автономію, будь-якій організації потрібна відкритість до екосистеми, з якої вона живиться і яку трансформує. Наша індивідуальна автономія залежить не лише від енергії, яку ми біологічно отримуємо з екосистеми, але й від культурної інформації суспільства, в якому живе людина.

Тому вважаємо за необхідне розглянути функціональні маркери структурної організації соціальної зрілості. Передусім слід зазначити, що феномен соціальної зрілості належить до процесуальних утворень

психіки, функціонування якого відповідає механізмам психічної інтеграції діяльнісних та особистісних утворень, які в реальному процесі функціонування об'єднані в єдину цілісність. Їх постійна взаємодія в актах соціалізації особистості складає внутрішню психологічну природу кожної властивості особистості як системного утворення, активну форму її існування та функціонування. В межах прояву соціальної зрілості особистості йдеться про обов'язкове врахування її конструктивних ознак саморегуляції, самовідтворення і самоактуалізації.

Так як феномен соціальної зрілості нами розглянуто з позицій цілісності особистості і як системну якість (адже зріла людина повинна приймати себе цілком, не приховуючи своїх недоліків і слабких сторін), яка поєднує рекурсивні тенденції та характеристики людини, які впливають на актуальну ситуацію її функціонування (Maddi, 1983); то добре скомпонована психологічна структура з характерними особливостями поведінки, завжди демонструє функціонально-психологічні характеристики у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, які мають ієрархічну структуру. Так як соціальна збігається з діяльнісним компонентом структури особистості, цілеспрямовано орієнтованим на формування соціальних знань, соціального досвіду та соціальної культури, то цільовий вектор прояву соціальної зрілості передбачає не тільки розвиток соціальних якостей особистості, що інтегрують соціальні знання і досвід, але й охоплює функціональну соціальну адаптованість (надійність) людини, вершиною якої є суб'єктна характеристики самоєфективності особистості.

Вважаємо, що рекурсивні фрагменти у комплексі особистісно-поведінкових характеристик, інтегрують в собі психологічні кластери норми соціального дозрівання (це соціально-детермінована модель), в яких увібрано функціональні ознаки конструктивного самозбереження, залучення копінг-поведінки, визначення психологічної суверенності, прояву позитивного мислення та досягнення акме-потенціалу особистості. Кожна із перелічених функціональних ознак є своєрідною атрибутивною ознакою переходу від одного структурного компоненту соціальної зрілості до іншого: функціональна ознака *конструктивного самозбереження* є межею між «вродженою адаптивністю» та «життестійкістю»; залучення *копінг-поведінки* визначає перехід від «життестійкості» до

«відкритості досвіду»; визначення *психологічної суверенності* окреслює межу переходу «відкритості досвіду» до «відповідальності»; прояв *позитивного мислення* визначає перехід від «відповідальності» до «життєвих цінностей»; а перехід до «самоєфективності» визначається досягненням *акме-потенціалу* особистості.

Слід пам'ятати, що норма соціального дозрівання у рекурсивному фокусі життєвого розгортання має модальність та діапазон дії, де основною фігурою у її дотриманні є людина як активний учасник великої кількості нормативних систем використання вроджених здібностей, набутих знань і вмінь та вироблених установок та мотивів діяльності. Тобто у ході життя усі соціальні норми набувають модифікації особистісних норм, у яких чітко прослідковуються прояв взаємодії ранніх «внутрішніх моральних інстанцій» людини із її прийняттям реальних соціальних вимог.

Висновки і перспективи. Логіка наукових фактів, отриманих в результаті якісної інтерпретації бібліографічного та емпіричного матеріалу з вивчення соціальної зрілості особистості, у їх концептуальному осмисленні та узагальненні, закономірно ставить рекурсивний метод у центр проблеми. Це дало можливість теоретично експлікувати рекурсивну структурно-функціональну організацію соціальної зрілості особистості та обґрунтувати рекурсивні структурні компоненти у комплексі їх особистісно-поведінкових характеристик, через психологічні кластери норми соціального дозрівання. Перспективи подальшого вивчення проблеми вбачаємо в розробці й впровадженні збалансованих досліджень соціальної зрілості особистості з урахуванням рекурсивного розгортання життя щодо виявлення мотиваційної, емоційної та аксіологічної синергії ефективною соціалізації.

Література

1. Віговська, О. О. (2015). Конструктивне самозбереження особистості: витoki і тенденції прояву. *Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості*. (с.180-198). Луцьк : Вежа-Друк.
2. Вірна, Ж.П. (2022). Ідентичність як ресурс соціетальної психіки людини. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 50-річчя підготовки психологів*. (с. 42-46). Харків.
3. Вірна, Ж.П., Іванашко, О.Є. (2021). Життєвий шлях і соціальна зрілість особистості. *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Toronto, Canada, 232-236.

4. Вірна, Ж.П., Лазорко, О.В., Пустовойт, М.В. (2019). Особистісна безпека в структурі соціальної зрілості студентської молоді: теоретико-методологічна експлікація. *Psychological Journal*, 5 (10) <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10>
5. Ірза, А. (2019). Поняття соціально-психологічної зрілості особистості: аналіз закордонних та перспективи сучасних вітчизняних досліджень. *Humanitarium*, 42 (1). <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-42-1-59-67>
6. Карпенко, З.С. (2018). Аксіологічна психологія особистості : монографія ; Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».
7. Кривська, О.О. (2017). Мотиваційна детермінація професійної самоефективності особистості. *Психологічні перспективи*, 30, 86-95. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2017-30-86-95>
8. Кузікова, С.Б. (2020). Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми: Видавництво СумДПУ.
9. Лушин, П.В. (2018). Деформація і деформалізація освітнього простору в відкритій післядипломній освіті: екофасилітативний підхід. *Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент*. (с. 191-192). Київ : Інтерсервіс.
10. Лушин, П.В. (2002). Психологія педагогічної зміни (екофасилітація). Кіровоград : Имекс.
11. Малкова, Т. (2020). Психологічні феномени в контексті теорій систем. *Правничий вісник Університету «КРОК»*, 38, 167–176. <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/268>
12. Меднікова, Г.І. (2012). Соціальна зрілість: сутність і критерії. *Вісник Харків. нац. пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Психологія*, 43, 179–186.
13. Омельчук, О.В. (2022). Соціальна зрілість: ресурсний підхід експлікації компетентності особистості. *Психологічне консультування та психотерапія*, 17, 12-19. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-17-02>
14. Семенів, Н. (2019). Психологічні аспекти дослідження рівня особистісної зрілості. *Молодий вчений*, 11 (75), 743-749. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-157>
15. Столяренко, О.Б. (2012). *Психологія особистості*. Київ : Центр учбової літератури.
16. *Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія* (2002). НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. Київ : Абрис.
17. Шаповал, І.М. (2019). Особистісна зрілість як предиктор професійної ідентичності психолога. *Особистісна зрілість як проблема сучасної психології*. (с. 24–41). Т. 1. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов.
18. Greenberger, E., Sorensen A.B. (1974). Toward a concept of psychosocial maturity. *Journal of Youth and Adolescence*, 3 (4), 329-358.
19. Havryliuk, I. (2019). Socio-Adaptive Dimension of Students' Personal Space. *International Journal of Emerging Issues in Early Childhood Education*, 1 (1), 16-23.
20. Leonard, W.R. (2018). Centennial perspective on human adaptability. *American Journal of biological Anthropology*, 813–833. <https://doi.org/10.1002/ajpa.23401>
21. Maddi, S. R. (1983). Existential Analysis. *The encyclopedic dictionary of psychology*. (pp. 223-224). Oxford : Blackwell.
22. Maddi, S. (1998). Dispositional Hardiness in Health and Effectiveness. *Encyclopedia of Mental Health*. (pp. 323-335). San Diego (CA) : Academic Press.
23. Morin, Ed. (2011). *Introdução ao pensamento complexo; tradução Eliane Lisboa*. 4 ed. Porto Alegre: Sulina.
24. Morin, Ed., Ciurana, Em.-R., Motta, R.D. (2003). *Educar na Era Planetária: O pensamento complexo como método de aprendizagem no erro e na incerteza humana*. São Paulo: Cortez Editora.

25. Palamarchuk, O., Faselko, T., Botsian, T., Kashchuk, K., Klimova, I., & Bezchotnikova, S. (2022). Personal Responsibility as a Problem of Development of Postmodern Society. *Postmodern Openings*. 13(1), 267-290. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/396>

26. Rosilawati, Y., Rafique, Z., Habib, S., Nurmandi, A. (2020). Cultural Psychology, Social Identity and Community Engagement in World Heritage Conservation Sites. *Utopia y Praxis Latinoamericana*, 25 (7), 81-92. <https://doi.org/10.5281/zenodo.400960>

27. Serdiuk, L., Danyliuk, I., Chaika, G. (2018). Personal autonomy as a key factor of human self-determination. *Social welfare interdisciplinary approach*, 1(8), 85-93. <https://doi.org/10.21277/sw.v1i8.357>

References:

1. Vigovska, O.O. (2015). Konstruktivne samozberezhennya osobistosti: vitoki i tendentsiyi proyavu [Constructive self-preservation of the individual: origins and trends of manifestation]. *Psihologiya profesiynoyi bezpeki: tehnologiyi konstruktivnogo samozberezhennya osobistosti - Psychology of professional safety: technology of constructive self-preservation of the individual*. (pp. 180-198). Lutsk : Vezha-Druk [in Ukrainian].

2. Virna, Zh.P. (2022). Identichnist yak resurs sotsietalnoyi psihiki lyudini [Identity as a resource of the human social psyche]. *Materiali Vseukrayinskoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi z nagodi 50-richchya pidgotovki psihologiv – Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference on the occasion of the 50th anniversary of the training of psychologists*. (pp. 42-46). Harkiv [in Ukrainian].

3. Virna, Zh.P., Ivanashko, O.E. (2021). Zhitteviy shlyah i sotsialna zrilist osobistosti [Life path and social maturity of the individual]. *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. (pp. 232-236). Toronto, Canada. [in Ukrainian].

4. Virna, Zh.P., Lazorko, O.V., Pustovoyt, M.V. (2019). Osobistisna bezpeka v strukturi sotsialnoyi zrilosti studentskoyi molodi: teoretiko-metodologichna eksplikatsiya [Personal safety in the structure of social maturity of student youth: theoretical and methodological explanation]. *Psychological Journal – Psychological Journal*, 5 (10). <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10> [in Ukrainian].

5. Irza, A. (2019). Ponyattya sotsialno-psihologichnoyi zrilosti osobistosti: analiz zakordonnih ta perspektivi suchasnih vitchiznyanih doslidzhen [The concept of socio-psychological maturity of the individual: analysis of foreign and modern perspectives of domestic research]. *Humanitarium*, 42 (1). <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-42-1-59-67> [in Ukrainian].

6. Karpenko, Z.S. (2018). *Aksiologichna psihologiya osobistosti [Axiological personality psychology]*. Ivano-Frankivsk : DVNZ «Priкарпатський національний університет імені Василя Стефаніки» [in Ukrainian].

7. Krevska, O.O. (2016). Motivatsiyina determinatsiya profesiynoyi samoefektivnosti osobistosti [Motivational determination of a person's professional self-efficacy]. *Psihologichni perspektivi – Psychological prospects*, 30, 86-95 <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2017-30-86-95> [in Ukrainian].

8. Kuzikova, S.B. (2020). *Psychological foundations of becoming a subject of self-development in youth [Psychological foundations of becoming a subject of self-development in youth]*. Sumy: Sumy Publishing House [in Ukrainian].

9. Lushin, P.V. (2018). Deformatsiya i deformalizatsiya osvithnoho prostoru v vidkritoї pislyadiplomnoї osviti: ekofasilitativniy pidhid [Deformation and deformalization of educational space in open postgraduate education: an eco-facilitative approach]. *Vidkrita osvita: Innovatsiyini tehnologiyi ta menedzhment - Open education: innovative technologies and management*. (pp. 191-192) .Kyiv: Interservis. [in Ukrainian].

10. Lushin, P.V. (2002). Psihologiya pedagogichnoyi zmini (ekofasilitatsiya) [Psychology of pedagogical change (ecofacilitation)]. Kirovograd : Imeks. [in Ukrainian].

11. Malkova, T. (2020). Psihologichni fenomeni v konteksti teoriy sistem [Psychological phenomena in the context of systems theories]. *Pravnychiy visnik Universitetu «KROK» – Law Bulletin of «KROK» University*, 38, 167–176. <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/268> [in Ukrainian].
12. Mednikova, G.I. (2012). Sotsialna zrilist: sutnist I kriteriyi [Social maturity: essence and criteria]. *Visnik Harkiv. nats. ped. un-tu imeni G.S. Skovorodi. Psihologiya – Visnyk Kharkiv. national ped. University named after H.S. Skovoridy. Psychology*, 43, 179–186 [in Ukrainian].
13. Omelchuk, O.V. (2022). Sotsialna zrilist: resursniy pidhid eksplikatsiyi kompetentnosti osobistosti [Social maturity: a resource approach to the explanation of individual competence]. *Psihologichne konsultuvannya ta psihoterapiya – Psychological counseling and psychotherapy*, 17, 12-19. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-17-02> [in Ukrainian].
14. Semeniv, N. (2019). Psihologichni aspekti doslidzhennya rivnya osobistisnoyi zrilosti [Psychological aspects of research on the level of personal maturity]. *Molodiy vcheniy – Young scientist*. 11 (75), 743-749. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-157> [in Ukrainian].
15. Stolyarenko, O.B. (2012). Psihologiya osobistosti [Personality psychology]. Kiyiv : Tsentr uchbovoyi literaturi. [in Ukrainian].
16. Filosofskiy entsiklopedichniy slovnik : entsiklopediya [Philosophical encyclopedic dictionary: encyclopedia]. (2002). NAN Ukrayini, In-t filosofiyi im. G.S. Skovorodi. Kiyiv : Abris [in Ukrainian].
17. Shapoval, I.M. (2019). Osobistisna zrilist yak prediktor profesiynoyi Identichnosti psihologa [Personal maturity as a predictor of the psychologist's professional identity]. *Osobistisna zrilist yak problema suchasnoyi psihologiyi - Personal maturity as a problem of modern psychology*. (pp. 24–41). T. 1. Kriviy Rig: Vid. R.A. Kozlov [in Ukrainian].
18. Greenberger, E., Sorensen A.B. (1974). Toward a concept of psychosocial maturity. *Journal of Youth and Adolescence*, 3 (4), 329-358.
19. Havryliuk, I. (2019). Socio-Adaptive Dimension of Students' Personal Space. *International Journal of Emerging Issues in Early Childhood Education*, 1 (1), 16-23.
20. Leonard, W.R. (2018). Centennial perspective on human adaptability. *American Journal of biological Anthropology*, 813–833. <https://doi.org/10.1002/ajpa.23401>
21. Maddi, S. R. (1983). Existential Analysis. *The encyclopedic dictionary of psychology*. (pp. 223-224). Oxford : Blackwell.
22. Maddi, S. (1998). Dispositional Hardiness in Health and Effectiveness. *Encyclopedia of Mental Health*. (pp. 323-335). San Diego (CA) : Academic Press.
23. Morin, Ed. (2011). *Introdução ao pensamento complexo [Introduction to complex thinking]*. Tradução Eliane Lisboa. 4 ed. Porto Alegre: Sulina [in Portuguese].
24. Morin, Ed., Ciurana, Em.-R., Motta, R.D. (2003). *Educar na Era Planetária: O pensamento complexo como método de aprendizagem no erro e na incerteza humana [Educating in the Planetary Age: Complex thinking as a learning method in human error and uncertainty]*. São Paulo: Cortez Editora [in Portuguese].
25. Palamarchuk, O., Fasolko, T., Botsian, T., Kashchuk, K., Klimova, I., & Bezchotnikova, S. (2022). Personal Responsibility as a Problem of Development of Postmodern Society. *Postmodern Openings*. 13(1), 267-290. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/396>
26. Rosilawati, Y., Rafique, Z., Habib, S., Nurmandi, A. (2020). Cultural Psychology, Social Identity and Community Engagement in World Heritage Conservation Sites. *Utopia y Praxis Latinoamericana*, 25 (7), 81-92. <https://doi.org/10.5281/zenodo.400960>
27. Serdiuk, L., Danyliuk, I., Chaika, G. (2018). Personal autonomy as a key factor of human self-determination. *Social welfare interdisciplinary approach*, 1(8), 85-93. <https://doi.org/10.21277/sw.v1i8.357>

Received: 30.04.2023

Accepted: 23.05.2023